

Freire'nin Hatırlattığı: Gündelik hayatta örgütlenmek ya da tüm yolların çıktığı yer olarak devrim

Dilek Hattatoğlu¹

Annelikle başlayacağım.

“Bana yalnızca iyi şeyleri mi söyleyeceksin? Hayat bu: Acısıyla, tatlısıyla hayat!”

On yaşındayken oğlum söylemişti bunu: bir hata yapmıştım, onu da etkileyecek tatsız sonuçları olabilecek bir hata ve ondan saklamıştım. Ta ki bir sorun çıkmadığını görene kadar. Ve söylediğimde bana bütün ciddiyetiyle bakmış, “iyi, ama yine de bana söylememenden hoşlanmadım” demişti. “Üzülmeni istemedim, zaten kesin de değildi.” İşte o zaman söylemişti aklıma kazınan o cümleyi: “Bana yalnızca iyi şeyleri mi söyleyeceksin?” ve eklemiştir, “Hayat bu: Acısıyla tatlısıyla hayat!”

Oysa korumacı bir anne değildim, oyunlarda bile ona avans vermezdim, hatta yakınırdı bazen, “anne ben küçüğüm” derdi. Gene de yapmıştım işte. Niyetim, iyiydi. Üzülmesin istemiştim.

Anneliğimle başladım, ama Freire hayatımın her alanında katkı sunuyor: Gösteriyor, hatırlatıyor, tartışırıyor. Demem o ki, himayecilik, hayırseverlik, kendisini diğerinden farklı görme, niyetle, niyetin iyiliğiyle eylemi, tavrı temize çıkarmaya kalkışma... Bunların hepsi bir otorite ve tahakküm ilişkisinin ortaya çıkabileceği her yerde, yani bir eşitsizliğin, ezme-ezilme ilişkisinin bulunduğu her yerde, doğal ortamında. O yüzden de hepimizde her an ortaya çıkması mümkün. Anneliğimle başladım, ama Freire hayatımın her alanında katkı sunuyor: Gösteriyor, hatırlatıyor, tartışırıyor. Demem o ki, himayecilik, hayırseverlik, kendisini diğerinden farklı görme, niyetle, niyetin iyiliğiyle eylemi, tavrı temize çıkarmaya kalkışma... Bunların hepsi bir otorite ve tahakküm ilişkisinin ortaya çıkabileceği her yerde, yani bir eşitsizliğin, ezme-ezilme ilişkisinin bulunduğu her yerde, doğal ortamında. O yüzden de hepimizde her an ortaya çıkması mümkün. Oysa tam da bu ilişkilerin içinde biçimlenenler olduğumuz için tam da otorite ve tahakküm ilişkilerinin içinde yaşadığımız için birlikte yaşamayı öğrenmemiz gerekiyor. Aksi, biraz vülgerleştirmeyi göze alarak kestirip atacağım ve diyeceğim ki sadece var olanın yeniden üretimi. (Tabii ki içinden çıkılamayacak, doğrulanamayacak, ezilenleri tarafından dönüştürülemeyecek bir gerçeklik yoktur. Ama Freire'in büyük uyarısı, bu dönüşümün ancak eşitler, eşit ilişki kuranlar tarafından gerçekleştirilebileceğidir.)

Anneliğimle başladım, kadın mücadelesinden örnekleyerek devam edeceğim. Feminist hareketin ve daha geniş olarak kadın hareketinin boğuştuğu bir bela vardı: İndirgemeci eğilim ya da “kurtulmuş” kadınların “kurtulmamış” kadınları özgürleştirmeye kalkışması. Mesela erkek şiddetiyle mücadele, bunun kendini en çok gösterdiği alanlardan biriydi. Erkek şiddetini dayakla ve izin vermemekle (kadının çalışmasına, dışarı çıkmasına, birileriyle görüşmesine...) özdeşleştirmekle kalmayıp bir de “dayak yiyenlerin”, eğitimsiz, yoksul, “cahil” kadınlar olduklarını varsayıp onlara buna son vermek için ne yapmaları gerektiği hakkında

¹ Barış Akademisyeni, Feminist Aktivist, dilekhattatoglu@gmail.com

İlişki kurmak, birtakım talimatları iletme değil de gerçekten iletişim kurmak, muhatabınıza saygı göstermekle, onun sizin karşınızdaki eşitliğini ve buna bağlı haklarını tanımakla başlar, Freire'ye göre. Ama tanımak, içinde bulunulan koşulların da tanınmasını gerektirir. Ve asla, ama asla hoşgörmek, mazur görmek, göz yummak anlamına gelmez. Bunlar, eşitsizliğin, kendini üstün, diğerlerini de yönlendirilecek "kitleler" olarak görmenin işaretleridir.

akıl verme tavrından söz ediyorum. İşin komiği, o spesifik örnekteki kadın, gerçekten mesela okuma yazması olmayan, çok düşük ücretlerle çalışan ya da hiç geliri olmayan bir kadın olabilirdi. Ama kadının sınıfsal konumu, ezilen olması, onu "eksik" kılmaz. Tam tersine, ezilenler, birbirleriyle hangi temelde ilişki kurarlar? Ya da patriyarka ve kapitalizmle damgalanmış bu gezegende, ezilmeyen, sömürülmeyen, "kurtulmuş" kadınların varlığından nasıl söz edilebilir? "Kurtuluş", tek başına ya da küçük gruplar halinde mümkün olabilir mi? Ya da eğer kendisinin de sömürüldüğünü, ezildiğini gözardı ederek diğer ezilenlerle ilişki kurmaya "örgütlenme" denebilir mi?

İlişki kurmak, birtakım talimatları iletme değil de gerçekten iletişim kurmak, muhatabınıza saygı göstermekle, onun sizin karşınızdaki eşitliğini ve buna bağlı haklarını tanımakla başlar, Freire'ye göre. Ama tanımak, içinde bulunulan koşulların da tanınmasını gerektirir. Ve asla, ama asla hoşgörmek, mazur görmek, göz yummak anlamına gelmez. Bunlar, eşitsizliğin, kendini üstün, diğerlerini de yönlendirilecek "kitleler" olarak görmenin işaretleridir. Hangi düzlemden ve hangi grup için konuştuğunuzun önemi yoktur. İster "işçiler"den, ister "köylüler"den, ister "sömürgeleştirilmiş halklardan", ister "çocuklardan" söz ediyor olalım, ilke değişmez.

Bu yüzden, Freire, öncelikle tanımayı, eşiti olarak tanımayı ve bu tanıma üzerinden güvenmeyi önerir. Tanımak, içinde bulunulan nesnel tarihsel koşulların tanınması zemininde gerçekleşir; ezilenlerin kültür dünyalarının kavranmasını içerir. Güvenmek, Freire'de ezilenlerin her zaman "doğru" yapacaklarına güvenmek değildir; güvenmek, onlar adına söz söylemeye kalkmamak, onlarla gündemlerindeki problem üzerinde tartışmak ve bununla ilgili hangi sözü söylüyorlar, hangi tavrı alıyorsa ona zaman ve alan bırakmak, hatta bu zamanın ve alanın yaratılmasına katkıda bulunmaktan ibarettir. Ancak hareket ettiklerinde, eylediklerinde ve bu eylemlerinin sonucunda oluşan değişimi yaşadıklarında, ancak o zaman içinde yaşadıkları, ezileni oldukları gerçekliğin kendileri tarafından dönüştürülebilir bir gerçeklik olduğunu deneyimlerler. Bu gerçekliğin sonuçlarına maruz kalanlardan, kurbanlardan ibaret olmayıp müdahaleleriyle hayatı, şu kendi küçük hayatlarını, değiştirebilir olduklarını kavrarlar.

Ama öyle dümdüz bir yol yok. Bazen, bu güven, onlara fazla gelir, ürkerler, itiraz ederler. Çünkü ezilenler, güçsüz görülmeye, fikirlerinin sorulmamasına, hatta fikirleri olmadığı, olamayacağına düşünülmesine alışkındırlar. Ve geliştirdikleri stratejiler de bu gerçeklikten köklenir: "ben bilmem, anlamam, beyim/ağam/hanımım siz bilirsiniz. Siz söyleyin, bize yapmak düşer" derler. Kendilerine anlamaz muamelesi yapılmasına o kadar alışkındırlar ki, birileri çıkıp onlara fikrini sorduğunda inanmazlar, kendilerine "zarf atıldığını" düşünürler ve gene aynı cevabı verirler. Bazen de iyice deneyip sınıdıktan sonra karşılındakinin hakikaten onların fikrini sorduğu ve eylemini beklediğine emin olduklarında, buna itiraz ederler, itirazla da kalmaz bu ilişkiden çıkar giderler. Karikatürist

Ramize Erer'in o unutulmaz Ezik Hanım tiplemesi bunun çok güzel bir örneğidir.

Bazen de bu ilişkiye girerler. Devam ederler. Düşünmeye, eylemeye başlarlar, yeni durumda yeni şeyler düşünür ve yaparlar. Bu da sorunsuz olmaz, ezilenlerin gündeliği dediğimiz şey, o ülkenin can damarıdır çünkü. İşçilerin örgütlenmeye, sosyal haklarını talep etmeye başlaması, kadınların erkek şiddetine karşı eyleme geçmesi, bir erkek tarafından öldürülmek üzereyken öz savunma hakkını kullanması.... Bunların her biri siyasi iktidarın polis şiddetiyle de cevap verdiği eylemlilikler olabiliyor pratikte.

Ama siyasi iktidarın bastırma müdahaleleri bir yana bırakıldığında da ya da o da dahil edilerek, Freire'in vurguladığı bir noktaya dönmek istiyorum. Bu nokta, bilinçlenmenin bir süreç olması. Bitmiş, tamamlanmış bir süreç olarak bilinçlenmeden söz edilememesi. Dahası, bilinçlenmenin ancak ve ancak, nesnel koşullardaki, yani gündelik hayatlarımızı da biçimlendiren o koşullardaki değişimlerle bir süreç olma vasfını sürdürebileceği. Başka bir deyişle, bilinçlenme eyleme, eylem dönüşüme yol açmazsa, nesnel koşullar aynı kalırsa, bilinçlenme diye bir şeyden de söz edilemez. Bu yüzdendir ki, Freire pedagojisi devrimcidir; onda kaçınılmazlıklara da kendiliğinden gerçekleşecek dönüşümlere de yer yoktur. Kendisinden, kendi ezilme koşullarını kendinde ve başkalarında tanımakla başlayan bir bilinçlenme süreci vardır; bu süreçte ezilenler, üzerine düşünüp eyleme geçtikleri nesnel gerçekliğin dönüşümüne yol açtıkça, kendileri de dönüşürler. Hedefler değişir, kısmi hedeflerin daha geniş bağlamlardaki dönüşümleri gerektirdiği görünür olur.

Annelikle başlamıştım, gene onunla bitireyim. Annelikle devrim arasındaki ilişki, bu nedenle, ilk anda kimilerinin aklına gelebileceği gibi "Devrimcileri doğuran analardır" değildir ya da "Kadınlar katılmaksızın devrim olamaz" da değildir. Annelikle devrim arasındaki ilişki, Freire'den ilham alarak söylersem, bütün diğer nesnel olgularla devrim arasındaki ilişkidir. Yani ezilenlerin kendi nesnel ezme/ezilme koşulunu diğer ezilenlerde tanınması, onlarla iletişim kurması, bu nesnel gerçekliği değiştirmek üzere eyleme geçmesi ve hayatı dönüştürmesidir. Bu yüzden, "aslolan, hayattır" ve bu yüzden "bexwedane jiyane / direnmek, yaşamaktır."

Freire'in vurguladığı bir noktaya dönmek istiyorum. Bu nokta, bilinçlenmenin bir süreç olması. Bitmiş, tamamlanmış bir süreç olarak bilinçlenmeden söz edilememesi. Dahası, bilinçlenmenin ancak ve ancak, nesnel koşullardaki, yani gündelik hayatlarımızı da biçimlendiren o koşullardaki değişimlerle bir süreç olma vasfını sürdürebileceği. Başka bir deyişle, bilinçlenme eyleme, eylem dönüşüme yol açmazsa, nesnel koşullar aynı kalırsa, bilinçlenme diye bir şeyden de söz edilemez.